

SHARQ XALQLARI OMMAVIY ONGIDA AN'ANAVIY ELEMENTLARNING O'RNI

Sharipova Fotima

*Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va dabiyot univertiteti sotsiologiya
yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Maqolada Sharq xalqlari ommaviy ongida an'anaviy elementlarning tutgan o'rni chuqur tahlil qilingan. Sharq sivilizatsiyalarini, xususan, Markaziy Osiyo, Eron, Hindiston, Xitoy va boshqa mintaqalarning qadimiy tarixiy rivojlanish bosqichlarida an'analar, qadriyatlar, urf-odatlar, rasm-rusumlar, diniy e'tiqod va mifologik tasavvurlarning xalq ongiga, dunyoqarashiga, ijtimoiy tafakkuriga bo'lgan ta'siri yoritilgan. Maqolada an'anaviy elementlarning asrlar davomida shakllanib, jamiyat ongida yuksak ahamiyat kasb etishi, zamonaviy holat va globalizatsiya sharoitidagi roli, yoshlarga, oilaga, ta'limga, san'at, adabiyot va kundalik hayotga ta'siri o'rganildi. Sharq xalqlari ommaviy ongida an'anaviy elementlar turli tarixiy, madaniy va ma'rifiy jarayonlarda g'oyaviy poydevor, madaniy kod va mustahkam ustun sifatida o'z ahamiyatini yo'qotmayotgani asoslandi.

Kalit so'zlar: an'anaviy elementlar, ommaviy ong, urf-odatlar, qadriyatlar, urf, marosim, diniy e'tiqod, mifologiya, ma'naviyat.

Sharq xalqlari tarixan boy va ko'p qirrali madaniyatga ega bo'lib, ularning ommaviy ongida an'anaviy elementlar alohida o'rin egallaydi. Tarixiy taraqqiyotning turli bosqichlarida jamiyat hayotini tashkil etishda an'analar, qadriyatlar, urf-odatlar, oilaviy va diniy marosimlar, xalq ertaklari, afsonalari, axloqiy me'yorlar, hayot mazmuni va dunyoqarashning bosh omili sifatida namoyon bo'lgan. Ommaviy ong esa xalq hayotining ramzi, jamiyat tafakkurining to'g'ridan-to'g'ri ko'zgusi, ma'naviyatning markaziy markazi sifatida har doim diqqat

markazida bo‘lib kelgan. Asrlar davomida Sharq xalqlari o‘z madaniy boyliklarini avloddan avlodga yetkazib, ularni zamon, sharoit, siyosiy va ijtimoiy jarayonlardan qat’i nazar, rivojlantira olgan. Bunda eng ustuvor omil — qadimiy an’anaviy elementlarning jamiyat ongidagi o‘chmas izlari bo‘lib xizmat qilgan. Har bir xalq hayotida an’anaviy elementlar jamiyat axloqini belgilash, shaxs tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatish, avlodlararo bog‘liqlikni mustahkamlash, milliy va madaniy identifikatsiyani yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Sharqning boy va rang-barang ommaviy ongida an’anaviy elementlarning o‘rni, avvalo, hayotga nisbatan munosabat, qadrlash, o‘zaro hurmat, kattaga hurmat va kichikka izzat, mehmondo‘stlik, saxovat, odob-axloq, or-nomus kabi yuksak insoniy fazilatlarga asoslanadi. Urf-odatlar esa turli marosimlar, to‘ylar, nikoh va tug‘ilish, motam va boshqa ijtimoiy muhim voqealarda xalq tafakkurining tasdiqlovchi sharti sifatida kechadi. Har bir holatda ham bular maroqli hayot eski va yangi qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, jamiyat muammolariga mustahkam axloqiy asoslar yaratadi. Sharq xalqlari davomida qabul qilingan an’anaviy elementlar faqat ma’lum tarixiy bosqichgagina xos bo‘lmay, balki hozirgi zamonda ham o‘z ahamiyatini bir oz ham yo‘qotmagan. Jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan, texnika, tafakkur va turmush tarzidagi o‘zgarishlarga qaramay, an’analar xalq hayotining ajralmas qismi bo‘lib qolib, jamiyat axloqining mustahkam ustuniga aylangan [1].

Ommaviy ongda an’anaviy elementlarning o‘rni, avvalo, ma’naviyat va axloq tizimini asrash, merosni avlodlarga yetkazish, inson va jamiyat o‘rtasidagi do‘stlik, hamjihatlik, chin insoniy fazilatlarni shakllantirishda namoyon bo‘ladi. Mehmondo‘stlik, aka-ukachilik, xordiq, hashar, yordam o‘zaro do‘stlik va birdamlik, mamlakat ravnaqi uchun xizmat qiladigan an’anaviy qadriyatlarning, ayniqsa, o‘tgan asrlar Sharq xalqlari ongidadan hozirgi kungacha saqlanib kelayotganini ko‘rish mumkin. Oilaviy qadriyatlar, xalq orasidagi muomala madaniyati, oila, jamiyat, do‘stlik, kelin-kuyov munosabatlari, mehnat taqsimoti, bolalar tarbiyasi, keksalarga e’tibor hamda katta-kichik ierarxiyasi singari hayotiy

omillar Sharq xalqlari tafakkurida eng muhim an'anaviy elementlardir. Oilaning ustuvor o'rni, ota-onaga hurmat, bolalarni e'zozlash, ota nasihatiga itoat, ajdodlar xotirasini e'zozlash — bularning barchasi an'anaviy ongga chuqur singib, jamiyat axloqining mohiyatini belgilaydi.

Urg'u bilan ta'kidlash kerakki, diniy e'tiqod ham Sharq xalqlari hayotida an'anaviy ongning muhim poydevori bo'lib, xalq axloqini belgilashda, ruh-madaniyat, or-nomus, hayotga nisbatan qarashda asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Islom, buddizm, hinduizm va konfutsiy konfessionsion qadriyatlari, diniy va milliy an'analar, tantanalar, urf-odatlar xalq ongida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Sharq xalqlari an'anaviy ongining ifodasi san'at, adabiyot, musiqa, xalq amaliy san'ati, xalq og'zaki ijodi, ertak, maqollar, hikmatli so'zlarda, xalq she'riyatida va boshqa ko'plab madaniy ko'rinishlarda mujassam. Ma'naviy boyliklarni asrab-avaylash, qadimiy bayramlarni o'tkazish, xalq ijodiy asarlarini sevib o'qish, teatr va musiqiy san'atda an'anaviy unsurlarni yetakchi qiladi [2].

Sharq xalqlari ommaviy ongidagi an'anaviy elementlarning bunday keng va mukammal ifodalanishi xalq taraqqiyotida ruhiy yuksalish va milliy identifikatsiyani kuchaytirishda, zamonaviy jarayonlarda qadimiylik va zamonaviylikni uyg'unlashtirish, jamiyat hamda turmush muammolarini madaniy yo'l bilan yechishda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviylik va modernizatsiya sharoitida ham an'anaviy ong nafaqat o'z ahamiyatini yo'qotmaydi, balki zamon talablari asosida shakllanadi. Sharq xalqlari hayotidagi an'anaviy ong qanday shakllanganini tarixiy taraqqiyot sari ko'rsak, eng avvalo, qadimiy davlatlilik, ijtimoiy tuzum va qadriyatlar tizimi asosida rivojlanganini sezamiz. Mamlakatlar, qabila va jamiyatlarning o'z urf-odat, marosim, hayot tarziga ega bo'lishi, urf-odatlarni jamiyat muammolariga uyg'unlashtirishi, mintaqalararo aloqalar natijasida an'anaviy ongga yangi unsurlar kirib kelgan [3].

Har bir xalq ongini va an'anasini o'rganishda ayrim xususiyatlarni, xususan, xalq hayoti, ijtimoiy tizim, iqtisod va madaniyat, etnik tarkib, mentalitet, manaviy

bog'liqlik jarayonlarini chuqur o'rganish talab qilinadi. Ommaviy ong jarayonida an'ana har doim asosiy faollikka ega bo'lib, ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi, jamiyatga totuvlik, baraka, ahillik olib kiradi. Ommaviy ongda an'anaviy elementlarning o'rni, nafaqat jamiyat tuzumi va ijtimoiy hayotni boshqarishda, balki shaxsiy taraqqiyot, ruhiy o'sish va madaniy faoliyatda ham beqiyos. Axloqiy qadriyatlarning asosi, milliy mentalitetning shakllanishi ham aynan mana shunday an'anaviy omillar asosida shakllanadi. Sharq xalqlari ongidagi an'anaviy elementlarni zamonaviy ilg'or g'oyalar, yutuqlar bilan uyg'unlashtirish, avlodlarni ajdodlar tajribasidan xabardor qilish, ijtimoiy masalalarda madaniy halollik, hozirgi davr taraqqiyotini qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish Sharq xalqlari hayotining muhim tamoyillaridan biridir. Aynan an'anaviy ong ham madaniyat, ilm-fan, innovatsiyalar hamda ijtimoiy sfera taraqqiyotida, sog'lom avlod tarbiyasi va barkamol insonni shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'lib chiqadi [4].

An'ana va qadriyatlar hamisha xalq hayotining ajralmas qismi bo'lib, jamiyatning milliy tilini, urf-odat va marosimlarini, mentalitet va madaniyatini, jamiyat va davlat boshqaruv tizimini asraydi. Shu bois jamiyat hayotidagi modernizatsiya, ilmiy-texnika taraqqiyoti, isloxotlar va global o'zgarishlar jarayonida ham Sharq xalqlari an'anaviy ongiga suyanishni davom ettirishadi. Sharq xalqlari ongida an'anaviy elementlar zamonaviy hayot tarzidagi o'zgarishlarga moslashishda, ilg'or texnologiyalar, innovatsiyalar va yangicha g'oyalarni qabul qilish, lekin o'zligidan voz kechmaslik, tarixiy va madaniy xotirani asrash g'oyasini doim ilgari surib kelgan. Ijtimoiy ong kamolotida bu an'anaviy elementlar hamisha poydevor sifatida xizmat qilgan [5].

An'anaviy ongda qadriyat va urf-odatlarining kuchliligi yoshlar ruhiy tarbiyasida, madaniyatlararo munosabatda, insoniy munosabatlarni muvozanatga keltirishda, oilaviy rishtalarni mustahkamlashda ayni dolzarb ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni mustahkam, or-nomusli, g'ururli inson qilib tarbiyalash, ularga milliy qadriyatlarni, xalq og'zaki ijodini, tarixiy merosni o'rgatish — ommaviy ongning

yetakchi vazifasi hisoblanadi. Jamiyat hayotining barcha sohalarida an'anaviy elementlarning kuchga egaligi xalq, millat irodasini namoyon etadi. Bu esa ommaviy ongni har qanday tashqi bosimdan, begona mafkuralardan, yot g'oyalar va destruktiv ta'sirlardan himoya qiluvchi mustahkam qalqon bo'lib xizmat qiladi. Ommaviy ong taraqqiyotida jamiyat va shaxs o'rtasidagi uzviylik, qadimiy va zamonaviy qadriyatlar uyg'unligi, kelajak avlodlar ongining to'g'ri shakllanishida an'anaviy ong har doim ustuvor hisoblanadi. Bu jarayon o'z-o'zidan xalq ongida tog'dek mustahkam qadriyatlar majmuasini hosil qiladi va jamiyatning ishonchli taraqqiyot kafolatiga aylanadi.

Xulosa

Sharq xalqlari ommaviy ongida an'anaviy elementlarning o'rni nihoyatda ulkan, u milliy-madaniy taraqqiyotda, xalq ongining shakllanishida va jamiyat barqarorligida asosiy manba vazifasini bajaradi. An'anaviy ong xalq hayotining asosiy ramzi, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarning poydevori, o'zlikni anglash va istiqbol sari intilishning kafolati sifatida doimo ahamiyatini saqlab qoladi. Globallashuv va zamonaviy taraqqiyot sharoitida ham Sharq xalqlari an'anaviy elementlarini asrab-avaylab, uni ilg'or va zamonaviy g'oyalar bilan uyg'unlashtirish orqali mustahkam jamiyat va barkamol inson jamiyatini shakllantiradi. An'ana — bu o'tgan avlodlarning to'plangan donishmandligi, zamonlar sinovidan o'tgan tajribasi va kelajak avlodlarga baraka baxsh etuvchi manba bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Turaev A. Sharq ongining zamonaviy evolyutsiyasi. Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
2. Saidov A. Sharq xalqlari mentaliteti va urf-odatlar. Samarqand: Ilm, 2020.
3. Mirziyoev S. Ma'naviy tiklanish yo'lida. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
4. Rajabov R. Ommaviy ong va an'analar sirlari. Toshkent: Fan, 2017.
5. Jalilov F. Sharq xalqlari marosimlari: tarix va zamon. Buxoro: Bahor nashr, 2016.
6. Nabiyev B. Sharq falsafasi va madaniyat tarixi. Toshkent: Akademiya, 2022.